

KIRIM'IN SEMBOL ŞAHSİYETLERİNDEN: GERÇEKLE KURGU ARASINDA ALİM AZAMATOĞLU

Kamelya KESKİN*

ÖZET

Tarihinin her döneminde sayısız kahraman yetiştiren Türk milleti sahip olduğu bu değerleri daima yaşatmıştır. Köklü bir geçmişe sahip olan Kırım Tatar Türklerinin sözlü kültüründe kahramanlık, yiğitlik, cesaret gibi değerleri vurgulayan sayısız efsane ve destan ile millî karakteri temsil eden pek çok figür bulunmaktadır. Daha yakın bir geçmişte bakıldığında Kırım Tatar Türklerinin hayatında XIX. yüzyılın ikinci yarısında Alim Azamatoğlu adlı bir kahramanın ortaya çıktığı görülür. Alim, zamanla tarihi hafızada yer etmiş, efsaneleşmiş ve her daim millî bir kahraman olarak yaşarak itibar görmüştür. Haksızlığa karşı tek başına mücadele eden Alim Azamatoğlu XIX. yüzyılın ikinci yarısında Kırım'da son derece popüler bir tarihi şahsiyet olup 1813 veya 1815 yılında doğduğu tahmin edilmektedir. Bilindiği üzere Kırım Tatarları Hanlık döneminden sonra uzun süren Rus işgali ve baskısı altında kalmıştır. Bu işgal sadece fiziksel mahiyette olmayıp kültürel bir boyut da kazanmıştır. İşte bu ortamda maruz kalınan kültürel işgal neticesinde diğer pek çok kültürel değer gibi Alim Azamatoğlu hakkında da sınırlı bilgilere sahibiz. Hakkında bilinenler daha ziyade Onu tanıyanların söyledikleri ile zamanla bu hatıralara dayalı olarak ortaya çıkan rivayetlerden oluşmaktadır. Bu kahraman cesaretinin yanı sıra gerek Çarlık yetkililerinin gerekse toplumun varlıklı kesiminin haksız ve keyfi uygulamalarına karşı güçsüzleri himaye eden, onları gözetken kısıcası zalimden alıp mazluma veren karakteri ile tanınmaktadır. İçinde yaşadığı toplumun desteğini arkasına alan Alim, dönemin yetkilileri tarafından bir haydut olarak tanıtılmaya çalışılsa da bu propaganda başarılı sonuçlar vermemiştir. Maksudumuz belli bir tarihi dönemde yaşamış Kırım Tatar Türkleri'nin içinden çıkan ve efsaneleşerek günümüze kadar yaşayan bu kahramanı hayatı, uğruna mücadele ettiği değerler, hayat felsefesi bakımından tanıtmaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk, Alim Azamatoğlu, Kırım Tatar Edebiyatı, Millî Kahraman, Halk Kahramanı, Kültür

ABSTRACT

Turkish nation who raised countless heroes throughout history always kept those values alive. There are numerous myths and epics emphasizing values such as heroism, bravery and courage, and a number of figures representing the national characters in the verbal culture of the Crimean Tatars who have a deep-rooted history. When we look at the more recent past we see that in the second half of the 19th century a hero named Alim Azamatoglu came to light in the life of

* Yrd. Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
kamelya.keskin@klu.edu.tr

Crimean Tatars. Over time, he took part in the historical memory, became a legend and was always respected as a national hero. Alim Azamatoglu, who fought against injustice on his own, became an extremely popular historical personage in Crimea in the second half of the 19th century and he was thought to have had been born between 1813-1815. As is known, after the khanate era the Crimean Tatars had a long period of time under the Russian invasion and oppression. The invasion not only was physical but also had a cultural dimension. As a result of the very cultural invasion happened in this setting, we have so limited information about Alim Azamatoglu as many other cultural values. What is known about him rather consists of what was told by his acquaintances and the rumors that arose over time based on these memoirs. Along with his courage, this hero is known with his character defending and guarding the weak against the unjust and arbitrary treatment both by the Tsardom authorities and by the wealthy segment of the society, in brief, taking from the oppressor giving to the oppressed. Backed with the support of the society he lived in, Alim was tried to be infamized as a brigand by the authorities of the era; however, this propaganda did not result in success. Our objective is to introduce this hero, who emerged from Crimean Tatars that lived in a specific historic period, and came to this day as a legend, with respect to his life, world-view and the values he fought for.

Keywords: Turkish, Alim Azamatoglu, Crimean Tatar Literature, Natural Hero, Folk Hero, Culture

Alim'in hayatı ve faaliyetleri hakkında bilinenler daha ziyade onu tanıyanların hatıralarından ve buna dayalı olarak söylenegelen çeşitli rivayetler ile devlet arşivinde bulunan bir dizi belgeden ibarettir. Bunlara Kırım Tatar Edebiyatındaki yeri, tiyatro oyunları ve hayatını konu alan film de dahil edilebilir. Son dönemlerde Alim hakkında müstakil olarak yazılmış ve Ona dair hatıraları, rivayetleri ve hikayeleri içeren tek eser Rıza Fazıl'ın *Alim-Kırım Yigiti / Alim-Krımski Cigit* (Simferopol: Kırımdevokurpedneşir, 2005) adlı çalışmasıdır.

Namı St. Petersburg'a (Çar II. Aleksandr'a) kadar ulaşan Alim Azamatoglu (Babasının adı bazı yerlerde Bekir olarak geçmektedir.)'nun tam olarak ne zaman doğduğu bilinmese de 1925 yılında 110-111 yaşlarında vefat etmesi 1813-1815 yıllarında doğduğunu düşündürmektedir. Kırım'ın en eski ve meşhur şehirlerinden olan, Karasubazar (Belogorsk) Şehrine 15 km. uzaklıktaki Köpürlüköy (Köpürlüköy Felaketi (Toprak Davası): Köpürlüköy sakinleri, 1889-1890 yıllarında başlayıp 1905 yılına kadar süren bir toprak davası yaşamıştır. Ellerinden hile ile alınan topraklar 1905 yılında sonuçlanan hukuki süreç sonucunda zalimlerin ve haydutların eline geçmiştir. Bunun sonucunda halk topraksız, evsiz-barksız kalmıştır.) (Çeremisovka) (Kefe Uyezdi (İlçesi), Sala Volostı (Nahiyesi)'de dünyaya gelmiştir. Alim'in dünyaya gözlerini açtığı Köpürlüköy, köy sakinlerinin kendi topraklarından 1905 yılına kadar faydalanabildiği bir özellik taşımasıyla bilinir (Fazıl 2005: 17-18; Seityagyayeva 2012: 120). Bu durum yaşamının ilk dönemlerinde

tanıklık ettiği haksızlıkla dolu atmosferi ve belki de Onu millî bir kahraman olma yolundaki çizgisini anlamak açısından önemli olmalıdır.

Alim çocukluğundan beri zeki, eli işe yatkın ve beceri sahibi bir kişilik olup ufak tefek işler olan ev ayakkabılarını yamaması, söküklerini dikmesi kısacası onların tamirini en iyi şekilde yaparak yenilemesi babasının gözünden kaçmamış ve onu zanaat sahibi olması için tanınan bir Karasubazar esnafı olan Hacı Hasan ustanın yanına çırak olarak vermiştir. (Alim'in çalışmaya başlaması ile ilgili, daha çocukluk döneminde dericilik sanatını öğrenmesi için deri atölyesinde çalıştığı da söylenir (Bkz. Alim Azamatoğlu 2000). Küçük yaşlarda çalışmaya başladığı bu yerde yine kendisi gibi çırak olan ustanın oğlu Eyüp ve Abdurazak ile dost olmuştur. Alim her ne kadar yaptığı işte başarılı olsa da dağ eteklerindeki yemyeşil tarlalarda, ormanlarda arkadaşlarıyla at bakıp serbestçe hareket etmeye alışkın bir hayat tarzına sahip olması bir süre sonra yaşaması için burasının pek de cazip gelmemesi sonucunu doğurmuştur. Çıraklıktan ustalığa geçtiği dönemde ise babasının ani ölümü ile ondan kalan toprağı işlemeye mecbur kalmıştır. Annesinden başka kimsesi olmayan (Akmescit'te yaşayan K. İ. Çernayeva, 1939 yılında "*Pereval Tübünde*" adlı hatıralarında Alim'in bir de kız kardeşi olduğunu ancak bir mirza tarafından kaçırıldığını ve bunu engellemeye çalışan babası Azamat Akayın çubuklatılarak dövüldüğü ve bir süre sonra da öldüğünü ifade etmiştir. Bu olaydan bir süre sonra da genç kızın da ortada bırakıldığı bilgisini vermiştir (Alim Azamatoğlu 2000: 56). Alim bir süre sonra toprağını amcası Muhtar Aga'ya devretmiş ve daha sonra da annesini de kaybetmiştir. Âlim Karasubazar'ın güneyinde Karaağaç kırı civarında büyük saraylar, topraklar, ormanlar, bahçeler sahibi olan Babacan (Baboviç) adlı zengin bir Karaim'in¹ hizmetine girmiştir. Babacan bu dönemde aynı zamanda Karasubazar Şehrinin galavası (subayı) olup önemli bir nüfûza sahiptir.

Alim Azamatoğlu'nun millî bir kahraman olma yolundaki hikâyesinin başlangıcı ise şöyledir:

Karaim âdetlerine göre, kadınlar Müslümanlardaki gibi erkeklerden gizlenir, görünmez, görünse bile yüzlerini örter ve yabancı erkeklerle konuşmazlardı. Babacan'ın tek kızı olan Sara her sabah ahırdan atını çıkarıp binip giden Alim'i pencereden seyretmeye başlamış, uzun boylu, geniş omuzlu, düzgün gövdeli, karakaşlı, zeytin gözlü, gür bıyıklı görünümüyle yakışıklı bir delikanlı olan Alim'e kısa zamanda gönül vermiştir. Duygularını anlatmak isteyen Sara, hizmetkârlara güvenemediğinden bunu onlar vasıtasıyla değil de kendisi anlatmaya karar vermiş, bu yüzden de bir gün sofaya çıkıp Alim'i el işaretiyle huzuruna çağırmıştır. Alim, ilk kez gördüğü kızın karşısına geldiğinde Sara Ona olan sevgisini söyleyememiş ve birden boy-

¹ Karaimler (Kırım Karayları) Hazarların bünyesinde yaşamış Türk topluluklarından birisi olup adları, mensubu oldukları Musevi mezhebinden gelmektedir. Hazarların dağılmasından sonra ise çoğunlukla Kırım'a yerleşmişlerdir. Karaim tarihi ve kültürü konusundaki araştırmaların başlangıcı Prof. Sergey Markoviç Şapsal'a ait olan çalışmalardır. Bkz. Gülsevin 2007: 301; Baskakov ve Tinfoviç 2004).

nundaki inci kolyeyi koparıp kendisini sessizce yere bırakmıştır. Gördüklerine bir anlam veremeyen Alim yoluna devam etmiştir. Bir süre sonra yerde boğuk sesler çıkaran Sara'nın başına hizmetkârlar toplanmış ardından da annesi gelmiştir. Kendisine geldiğinde annesi neler olduğunu sormuş Sara sonucunun getireceği ağır neticeleri düşünmeden Alim'in boynundaki incileri almaya çalıştığı ve vermemek için mücadele ettiği yalanını söylemiştir.

Durumu öğrenen Babacan, Alim'i hemen hapse attırmış, işin böyle sonuçlanacağını öngöremeyen Sara ise attığı iftiradan pişman olmuş ve gerçeği annesine anlatmıştır. (Fazil 2005: 18-19) Alim'in suçsuz yere hapsedilmesi sebebiyle Sara devamlı şu yırı (türküyü) söylemeye başlar:

*"Alim, Alim deyalmam,
Men Alimni köralmam.
Dünya tolu dülber olsa,
Alim kibi tapalmam.
Aman da, Alim, of...of.*

Yandım da, Alim, of...of. (Alim Azamatoğlu 2000: 56)

Babacan gerçeği öğrendikten sonra Alim'i hapisten çıkartmış ve işine devam etmesini istemiştir. Konunun bu kısmı hakkında biraz daha farklı açıklamalar da söz konusudur. Buna göre bazı yayınlarda kızının itirafından sonra, adının çıkmasını istemeyen babanın, Alim'i cezaevine gönderdiği de ifade edilir (Alim Azamatoğlu 2000: 56). Fakat bu yaşananlar Alim'in hayatında yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bundan sonra adaletsizliklerle mücadele etme dönemi başlarken aynı zamanda o günden sonra Babacan ve ailesinin düşmanı olmuştur. Alim tarafından takip edildiklerine inanan Babacan, ailesini de alarak Akmesic'te göç etmek zorunda kalmıştır.

Alim bütün fakirlerin, ezilenlerin kısacası kendi gibilerin ne durumda olduğunu anlamış ve bundan sonra tüccarların, mirzaların, pomeşçiklerin (toprak ağalarının) ve büyük devlet memurlarının Babacan'dan bir farkı olmadığı anlayışıyla hareket etmiştir. Alim'in Babacan'a ve Karaimlerin büyük zengin tüccarlarına olan düşmanlığı hükümet yetkilileri tarafından Karaim halkının düşmanı gibi anlatılsa da, tanıtılsa da Alim yalnız Babacanların, zenginlerin, fırsatçıların düşmanı olmuştur (Fazil 2005: 18-19).

Alim'in sadece Kırım Tatarlarını değil millet ayrımı gözetmeksizin tüm aciz durumda olanları himaye ettiği söylemek mümkündür. Buna bir örnek olarak halk arasında bilinen bir vak'ayı aktarmaya çalışalım:

"Borç batağına saplanan Akmesic'li bir Ermeni borçlu olduğu zengin Rum'un *"ya parayı vercen ya da kızını"* seçeneği karşısında uzun süre direnir ve teklifi kabul etmez. Ancak sonunda senetlerini geri alabilmek için kızını vermeye razı olur. Genç kız ağlayıp sızlasa da toy günü belirlenir. Bu arada birisi Ermeniye, *"Alim'e müracaat et"* diye akıl verir. Ermeni Tatarların yardımıyla Alim ile görüşür. Bunun üzerine Alim, bir gece Rum'u takip edip Ermeni'nin senetlerini alıp kızdan vazgeçmesini buyurur. Alim'in adı bile o dönemde korku salmakta o kadar etkiliydi ki Rum, onun bu emrine karşı tek bir söz dahi söyleyemez." (Kırım Tatar Halk Efsaneleri 1999: 12-13).

Kırım'da Alim Azamatoğlu'na karşı geçmişten günümüze ölümsüz bir ilgi var olagelmıştır. Alim'in Kırım'daki faaliyetlerine ilişkin bir dizi arşiv belgesi de bulunmaktadır. Kırım Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi'nde saklanan bu belgeler 1846-1849 yıllarında Alim'in Kırım yollarında gerçekleştirdiği hırsızlık ve soygunlara dair polis suçlamaları, mahkeme kayıtları ve raporları içermektedir. Bu arşiv malzemesi arasında Kırım'ın asıl soyguncusu olan Çar yetkilileri ve zengin toprak sahiplerine karşı yapılan soygun faaliyetlerinin bir delil listesine ise rastlanamamıştır. Bu belgelerden, Alim'in adaleti sağlama üslubunun polislerin hoşuna gitmediği anlaşılmaktadır.

Alim'in tarihi bir kişilik olduğunu tastikleyen, 30 Eylül 1848 tarihli, Karasubazar Şehrinin Başkanı olan Tavrida Valisine sunulan raporlardan biri ise şöyledir: *"Bir zamandan beri Karasubazar'dan Simferopol ve Feodosiya'ya kadar uzanan yollarda çok soygun olayları olmaya başladı ve buralardan geçmek tehlikeli oldu. Duyumlara göre belli ki bu soygun faaliyetlerini Karasubazar'ın sakinlerinden olan ve sürgünden kaçan Alim yapmaktadır. O, soygun yaptığı insanların yanında övünerek bana kötülük yapacağını söylemiş ve insanlar Onun evimin bahçesinde silahlı bir şekilde dolaştığını gördüklerini söylediler. Bu olay 29 Eylül gecesi gerçekleşmiş. Onun için ben, kendi evimde tehlike altında olduğumdan Alim'in de Karasubazar Şehrinde annesinin evinde olmasından dolayı yukarıdakileri açıklamayı gerekli gördüm ve siz ekselanslarına sunuyorum. Bu konu hakkında Karasubazar polisine de haber verdim."* (Seityagyayeva 2012: 154-155).

Alim ile ilgili bilinenlerden dikkat çekici hususlardan birisi de ünlü ressam ve deniz manzaracısı Ayvazovskiy ile olan münasebetidir. Ayvazovskiy *Kırım Robin Hood'u* ile şahsen tanışmıştır (Seityagyayeva 2012: 155).² Alim ile dünyaca ünlü ressam İvan Konstantinoviç Ayvazovskiy arasındaki münasebet *Tavrida Alimleri Arşivi Komisyonunun* 1905 yılında yaptığı toplantı ile ilgili haberlerde ortaya çıkmaktadır. Bu komisyona ait zabıtlar arasında karakul (astragan) kalpak giymiş, kara bıyıklı bir Kırım Tatarının resmi dikkat çekmektedir. Yine bu resimde kolundan kalın bir zincirin halkasının yere sarkması tasvir edilmiştir. Resmin bir köşesinde ise Fransızca yazılar yer almaktadır. Bu yazıların sahibi Kırım tarihçisi ve aynı zamanda etnograf Ludving Petroviç Kolli'dir. L. P. Kolli Alim'e ait olan bu resmi Fransız ressam Leoni Leloren'den hatıra olarak almış ve Kefe Müzesi'ne bağışlamıştır. (Sluçanko 1989: 33; Doronin <http://kartamirakrym.blogspot.com.tr>)

Alim'in Ayvazovskiy ile tanışması ve Alim Azamatoğlu'na ait resmin hikâyesi ise şöyledir: Bir yaz günü resim yapmakta olan Ayvazovskiy'nin yanına hizmetçisi gelir ve bir Kırım Tatarının kendisiyle görüşmek istediğini söyler. Fırçasını bırakıp salona gelen ressam karşısında, üzerinde kara bıçağı, doğu motifleriyle bezenmiş çeşitli renklerdeki gömleği, bol paçalı pantolonu olan geniş omuzlu, biraz uzunca yüzlü, otuz yaşlarında bir Kırım Tatarını görür. Aralarında konuştuktan sonra resim atölyesine girerler.

² Alim'in Kırım'daki faaliyetleri Robin Hood'a benzetilir. Soyduğu kişilerden aldıklarını yoksullara bağışlayarak ödüllendirir. Orman ve dağlarda gizlenir (Seityagyayeva 2012: 120.)

Ayvazovskiy o sıralarda Türk sultanının sipariş verdiği Boğaziçi manzaralı resimleri yapmaktadır. Alim ise duvarda asılı duran Kırım dağlarının, Sudak'ın ve Yalta'nın resimlerine dikkat kesilir. Alim Kırım âdetleri gereğince kendisine ikram edilen bir fincan kahveyi içer ve o sırada bekar olan Ayvazovskiy'in toyuna (düğününe) mutlaka geleceğini söyleyerek oradan ayrılır. Gerçekten de Ayvazovskiy 1849 yılında Grevs adındaki bir İngiliz kızıyla evlenir. Nikah bittikten sonra Alim atıyla karşılına çıkarak bıçağının altından kıymetli bir mendil çıkarır ve bunu faytonda oturan gelinin dizleri üzerine bırakır. Bu olaydan bir kaç ay sonra ise Alim'in Akmescit'te yakalandığı duyulur. İşte bu sıralarda Fransız şarkıcı Leloren Akmescit'te bir dizi başarılı konserler verir. Konserler için geldiği Akmescit'e yanında annesi ve bir ressam olan kız kardeşi de bulunur. Ekim 1849 tarihinde Tavrida Başkanının evinde yapılan bir toplantıda Ayvazovskiy ile genç ressam Leoni Leloren'in resim hakkındaki sohbeti Alim konusuna gelir. Leoni, Ayvazovskiy'in nüfûzunu kullanarak Akmescit Hapishanesine girerek Alim'i tasvir ettiği portresini çizer. Böylece Alim Azamatoğlu'na ait olan resim bu şekilde ortaya çıkmış olur (Sluçanko 1989: 34-35).

Belirttiğimiz gibi Alim ile ilgili bildiklerimiz sadece hatıra ve rivayetlerden ibaret değildir. Alim ile ilgili 1848-1849 yıllarına ait mahkeme tutanaklarına göre annesinin adı Kerime'dir. Yine bu tutanaklara göre Alim, cinayetten tutuklandığı ve hapsedilmek üzere önce 1844 yılında Bender Kalesine daha sonra da Kişinov Garnizonuna gönderilmiştir. 20 Mayıs 1848 tarihinde ise buradan kaçmıştır. Yine tutanaklara göre Eski Kırım (Solhat) yakınlarına kaçtığı, Kefe, Akmescit, Kezlev, Or-Kapı (Perekop), Dnepro ve Herson taraflarında dolanarak yolcuları ve evleri bastığı belirtilmiştir. Mirza ve pomeşçiklerin yoğun çabası sonucu Alim yakalanmış ve dövüldükten sonra sürgün cezası verilerek Sibiry'a gönderilmiştir. Son günleriyle ilgili bilgilerimizin bulunmadığı Alim'in tekrar kaçarak Türkiye'ye gittiği de söylenenler arasındadır (Alim Azamatoğlu 2000: 54; Kerimova 2003: 46).

Alim'in bilinen iyi dostları Abdurazak Usta, Çoruk Hasan ve Ogenes Ağa (Karasubazar'da Ermeni Kilisesinin Papazı)'dır. Karasubazar'da bulunduğu zamanlarda Alim bu papazın evinde kalmıştır. Her şeyden (halkın kendisi için söylediği sözler, polis idaresinin tedbirleri gibi) bu evde haberdar olan Alim'in başlıca haber kaynağı Ogenes Ağa olmuştur. Alim'in Karasubazar'a geldiği haberi duyulunca polis idaresi her yeri alt üst etmiş fakat bir türlü Ermeni Papazının evinde olabileceğini tasavvur edememiştir. Bu üç kişi dışında Alim'in gittiği bazı şehirlerde ve pek çok köyde de dostları ve onu ağırlayan konakbay (ev sahibi)ların varlığı da söz konusudur (Fazil 2005: 19-20). Alim'in zenginlerden aldıklarını fakirlere dağıtması ve elinden geldiğince adaleti sağlamaya çalışması sebebiyle insanlar onu kendisini takip eden yetkililerden korumak için evlerine alarak saklamıştır. Yani bir nevi yaptığı iyiliğe iyilikle karşılık vermek istemişlerdir. İleriki dönemlerde yaşlılar hatıralarını anlatırken çocuklarına Alim'i nasıl sakladıklarını ve yetkililerden koruduklarını ifade etmişlerdir (Seityagyayeva 2012: 154).

Alim öylesine büyük bir şöhrete ve etkiye sahip olmuştur ki ezilenler, “*seni Alim’e şikayet ederim*” diyerek zalimleri korkutma yoluna gitmişlerdir. Hatta zaman zaman bu korkutma gerçeğe dönüşmüş, Alim böylelerini cezalandırmak üzere evlerini basıp girmiş ve onlara rahatsızlık vermiştir (Kırım Tatar Halk Efsaneleri 1999: 12-13). Yaşadığı dönemde Alim’in cesaretine, zekasına hayran olan halk, Alim’in kendisine özgü ilahi bir kuvveti olduğuna da inanmışlardır. Örneğin bir anlatı da geçen Nazar Hoca Kabristanından çıkıp yol basan cini kamçılması gibi. Halk ile sıkı bağlara sahip olması ve onlara mülayim bir üslûpta davranmasına rağmen zamanla Alim’den korkma durumu da baş göstermiştir. Örneğin bazı kadınlar çocuklarını “*Alim geliyor*”, “*Alim’e söylerim*” gibi ifadelerle korkutmuşlardır (Fazil 2005: 19-20). Bu bilgilere ek olarak çocukluklarında “*Alim-Kırım Aydamagı*” denen oyununu oynayanlar da mevcuttur (Sluçanko 1989: 33).

Alim’in millet önünde itibarını düşürmek için Çar yetkilileri ona Rus dilinde *razboynik* şeklinde telaffuz edilen *aydamak* lakabını takmıştır. Kırım Tatar lehçesinde aydamak ifadesi *baskıncı* manasına gelmektedir (Qırımtartarcı’nın Tercümeli İmlâ Qılavuzu: 49). Bu lakap Alim hakkında yaratılmak istenen kötü algının açık bir göstergesidir. Alim’in zalimden alıp mazluma veren karakterinin en önemli hususiyeti, belki de onu diğer kahramanlardan ayıran durumu zengin-zadeganlarla uzun süren mücadelesi boyunca hiç kimseyi öldürmeyişidir. Bu da Onun asıl maksadının korkutarak gözdağı vermek olduğunu düşündürmektedir (Fazil 2005: 20-21).

Alim Azamatoğlu Kırım’da öylesine büyük bir şöhret kazanmıştır ki XIX. yüzyılın ikinci yarısında Kırım’da popüler olan bu kahraman romanlara, tiyatro oyunlarına ve sinema filmlerine konu olmuştur. Böylece bu millî kahramanın Kırım Tatar edebiyatı ve sanatına da tesir ederek bir fenomen haline geldiğini söyleyebiliriz. Rus yazar N. A. Popov’un “*Alim-Kırım Soyguncusu*” (1895), Yusuf Bolat’ın “*Alim*” (1940)³ ve onun ikinci bölümü olan “*Alim Atka Mindi*” (1980) adlı romanları bu çalışmalardandır (Seityagyayeva 2014: 444). Bu romanlar kurgusal yanlarının yanı sıra gerçek yönlere de dokunmuştur. 1901 yılında Bahçesaray’da tiyatro temsilleri için bir binanın ayrılması Kırım Tatar tiyatrosunun pek çok yönüyle gelişmesine katkı sağlamıştır. Kırım Tatar tiyatrosunda, daha ziyade tarihî dramaların sahnelendiği 1905-1908 yıllarını kapsayan dönemde, 1907 yılında Kezlev’de “*Alim Azamat Oglu*” adlı oyunun sahnelendiğini biliyoruz (Kerim 2003: 5). Bu bilgiler bir tarafa bırakılırsa Kefe’de oynanan “*Alim-Kırım Aydamagı*” temsili ilginçtir ki bir komedyaya tarzında anılır. Sebebi tam manasıyla bilinmemekle birlikte 4 Şubat 1907 tarihinde bu temsilin Kırım Tatar lisânında oynandığı ancak Karaim gençlerinin sahneye koyduğu bilinmektedir (Kerimova 2003:46). Alim’i konu edinen folklor eserlerinde sadece Onun kahramanlıkları, cesareti hakkında değil aynı zamanda yaşadığı dö-

³ Yusuf Bolat’ın “*Alim*” adlı romanı 1941 yılında Sovyet Edebiyatı dergisinde, “*Alim Atka Mindi*” adlı romanı ise Yıldız dergisinde neşredilmiş olup 1983 yılında kitap halinde basılmıştır. Bu eser Kırım Tatar Türklerinin Sovyet dönemindeki ilk tarihi romanı olma özelliği taşımaktadır. Bkz. Alim Azamatoğlu 2000: 38).

nemin Karasubazar Şehri ile ilgili, onun mahalle ve sokakları, millî esnafları hakkında bilgi sahibi olmak da mümkündür (Bekirova 2012: 44). Hatta Çilterli Mahallesi'nin bir toyunda Alim Azamatoğlu'nun davul çalıp şu yırı (türküyü) söylediği bilinir:

*“Men Karasuvga toyga barıp
Davulga oynadım
Oynay-oynay toyalmadım
Çarşısın boyladım”* (Bekirova 2012: 42)

Nihayet Alim, sinema filmlerinde de işlenmiştir. 1914-16 yıllarında rejisör V. K. Viskovskiy tarafından “*Alim Kırmskiy Razboynik*” adlı filmin yapıldığı bilinmektedir (Kerimova 2003: 46). 1926 yılında ise Kırım Tatar edebiyatının önemli isimlerinden Ömer İpçi, tanınmış hocalardan Numan Şeyhzade'nin de yardımıyla halk arasında söylenen rivayetlerin bir kısmını düzenleyerek “*Alim*” adlı filmi gösterime koyabilmek amacıyla senaryosunu yazmış ve rejisörlüğünü Georgiy N. Tasin'in yaptığı bu film gösterilmiştir. Filmin baş rolü olan Alim karakterinin ise Hayri Emirzade tarafından canlandırıldığı bu film Alim'in gerçek hayatını büyük ölçüde yansıtmayı başarmıştır (Fazil 2005: 11; Veliyev <http://ilmiyqirim.blogspot.com.tr>). Ayrıca bu film hakkında dönemin millî basınında, Yañı Dünya gazetesinde yazılar da çıkmıştır. Bu yazılar 30 Temmuz 1926 tarihli sayısında “Alim Filması”, 11 Ağustos 1926 tarihli sayısında “Alim Filmasını Kordik (Memet Umer-zade)” ve 22 Ağustos 1926 tarihinde “Alim Filmi Akkında” başlıkları ile yayınlanmıştır (Kerim 1977: 71-74).

Kırım Tatar Türklerinin hayatında tarihi ve sembol şahsiyetlerden biri olan Alim Azamatoğlu, Rıza Fazıl'ın aşağıdaki şiirinde yukarıda anlattıklarımızı kapsayıcı bir biçimde ifade edilmiştir:

ALİM ATKA MİNGENDE

*Halk içinden törep çıkkan, avam halknı kaygırgan,
«Alim Aydamak» adını el-alemge caydırgan.
Köpürlüköylü batırnı bilmegenler bilsinler,
Atlar bunı kulagına küpe etip ilsinler.
Halk aksızlık içersinde inlegende, alk etip,
Alim çıktı alk kanını sorganlarınııtalk etip.
Aman bermez edi Alim mırzalarga, baylarga,
Bir korkuzsa, yeter edi aftalarga, aylarga.
Celal mırza, babacanlar-halknın akın yegenler,
«Siz çılışın, ekin, saçın-biz aşayık»- degenler.
Alim adın eşitkende çırayları bozuldı,
Olar için boyle ahval çok yıllarga sozuldı.
Etraft tım-tınç olur edi Alim atka mingende,
Zenginlerge: «Fukarenin akın kaytar!»- degende.
Bay-mırzalar oti patlap, ne yapmaga bilmedi,
Alim atka mingenden son, bahtları iç kulmedi.
Uner oldı Alim halka, yigitlerge, gençlerge,
Ne acayip iz kaldırdı kelecük nesillerge!*

*Aygidi, şimdi olsa edi Alim kibi pelvanlar,
Başka türlü olur edi bugün bizim devranlar.
Acep, kene, adet uzre, neslimiz soy kuvar mı!
Tez vakıtta Alimdayın bir karaman dogar mı?!
Dogar! Çünkü halk keçmişin ogrenmege beslene,
Hatramızda en ilahiy adlar daim eslene.
İsmail Bey, Aşık Umer, Çoban-zade, Alimge,
Tiklenildi abideler, bilinsin dep alemge.
Alem bilsin Ana-yurtnın Alim kibi merdlerin,
Ozu cesur, halkı cesur Kırım Tatar erlerin.” (Fazil 2005: 10)*

Bu şiirden de anlaşılacağı üzere, Alim Kırım Tatarlarının kültürel hayatında cesaret, yiğitlik kavramlarıyla özdeşleşen ve karşılaşılan zor zamanlarda gelecek nesiller için bir ilham kaynağı teşkil eden sembol bir şahsiyettir. Tüm hayatını milletin hakkını yiyenlerle mücadele etmeye adanmıştır.

SONUÇ

Alim'in zalimlerle olan mücadelesinin temelleri doğduğu Köpürlüköy'ün sakinlerinin topraklarına haksız bir şekilde el konulmasına şahitlik etmesiyle atılmıştır diyebiliriz. Ardından ailesinin başına gelenler ve çalıştığı Karaim tüccarının evinde iftiraya uğraması ile hayatının sonuna kadar sürecek bitmek bilmeyen bir kaçak hayatı yaşamasına sebep olmuştur. Bilinenlerden yola çıkarak Alim'in bir dava adamı olduğunu söylemek pek de abartılı olmayacaktır. Mücadelesi uğruna tehlikeleri göze almış, milliyet ayrımı yapmaksızın ezilenlerin yanında olmuştur. Alim'in hayat felsefesi adalet kavramı etrafında şekillenmiştir. Yaşadığı dönemin ve toplumun gerçeklerine kayıtsız kalmamıştır. Sahip olduğu vasıfları, ki cesaret bu vasıfların başında gelmektedir, bu uğurda kullanmaktan geri durmamıştır. Uğradığı türlü iftiralar ve ona yakıştırılan razboynik ya da aydamak kavramı ile toplumun gözünden düşürülme çabaları sonuçsuz kalmıştır. Tüm engellemele-re, unutturulma çabalarına rağmen Alim Kırım Tatar Edebiyatında konu edilmiş hatta tiyatro oyunları ile sinema filmlerine kaynaklık etmiştir. Tarihi bir şahsiyet olan Alim'i konu edinen tüm türler gerçeğin izlerini taşımaktadır. Çağdaş dönem Kırım Tatar yazarı Cengiz Dağcı'nın romanlarında da çeşitli vesilelerle yer alan, bazen doğan bir bebeğe verilen isim, bazen de Alim'in türküsüne rastlıyor olmak, Kırım Tatar Türklerinin manevi dünyasında Alim Azamatoğlu'nun yaşayan bir değer olduğunun göstergesidir.

Resim 1 Alim Azamatovlu'nun anısını yaşatmak için dünyaya geldiği Köprüliköy yakınlarında dikilen ve Alim'in kendisiyle bütünleşen at üzerindeki figürünü canlandıran anıt (<http://crimeaplus.ru/razboynik-alim-azamat-oglu-kryimtatarskiy-robin-gud/> 28.07.2015.)

Resim 2 Alim Azamatovlu'na ait Leoni Leloren tarafından yapılan portre (<http://sugdeya.ru/index.php/enciklopedia/a/87-alimazamatoglu>, 21.07.2015.)

Resim 3-4 1926 yılında Gösterime Giren "Alim" Adlı Filmin Posterleri
(<http://www.kino-teatr.ru/kino/movie/sov/12371/poster/74957/>, 25.07.2015.)

KAYNAKÇA

- Alim Azamatoğlu Halk Edebiyatında Alim Azamatoğlu (2000). *Başlangıçtan Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, C. 13, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 56.
- BASKAKOV, Nikolay Aleksandroviç – TİNFOVIÇ, Mihail S. “Sergey Markoviç Şapsal”, http://journals.manas.edu.kg/mjsr/oldarchives/Vol06_Issue11-2_2004/sbd-11b-10.pdf, 12.09.2015.
- БЕКИРОВА, Зера (2012). “Къарасувбазар – Къырымтатар Халкъ Агъыз Яаратыджылыгъында”, *Мир Бекира Чобан-заде Сборник Материалов Крымской Международной Тюркологической Конференции*, Белогорск (Карасувбазар), 23-25 Мая 2012 Г., 42-45.
- ДОРОНИН, Иван. “Две встречи”, [http://kartamirakrym.blogspot.com.tr/search/label/алим %20 айдамак](http://kartamirakrym.blogspot.com.tr/search/label/алим%20айдамак), 30.08.2015. (Ivan Doronin, “Dve Vstreči”)
- FAZIL Riza. *Alim Aqqında Hatırlavlar*, pdf, (Çevirimiçi) <http://medeniye.org/sites/default/files/filedoc/Alim%20aqqında%20hatırlavlar%20lat.pdf>, 15.01.2015.
- ФАЗИЛ, Риза (2005). *Алим-Къырым Йигити / Алим-Крымский Джигит*, Симферополь, Къырымдевокъувпеднешир.
- GÜLSEVİN Selma (Spring 2007). “Karay Türkçesinde Oğuzca Unsurlar”, *Turkish Studies*, Vol. 2/2, 300-306.
- КЕРИМ, Исмаил Асан-огълу (1977). *Медений Еснас: 1920-1938*, Симферопол: Таврия.
- КЕРИМ, Исмаил Асаногълу (2003). “Бинъ Бир Кучълюклерни Енъип”, *КъырымТатар Миллий Театри*, Симферопол: Къырымдевокъувпеднешир, 4-7.
- КЕРИМОВА, Светлана - Исмет Заатов - Аблязиз Велиев (2003). *Къырымтатар Миллий Театри*, Симферопол: Къырымдевокъувпеднешир.
- Kırım Tatar Halk Efsaneleri: Halk Kahramanlarımızdan Alim Aydamak (1999). *Kalgay*, S. 11, Bursa, 12-13.
- “Qırımtatarca'nıñ Tercümesi İmlâ Qılavuzu” (Noyabr-Dekabr 1999). *Haz. Kemâl Qoñurat. Günsel*, S. 3, 49.
- СЕЙТЯГЪЯЕВА, Тамила Решатовна (2012). “Предварительный Анализ Архивных Документов Связанных с Деятельностью Алима Азамат оглу в Крыму”, *Ученые Записки Таврического Национального Университета им. В. И. Вернадского*, Серия «Филология. Социальные Коммуникации», Том. 25 (64), № 2, ч. 2., 154-157.
- СЕЙТЯГЪЯЕВА, Тамила Решатовна (2012). “Штрихи к Литературному Образу Алима - Героя Крымскотатарских Преданий”, *Ученые Записки Таврического Национального Университета им. В. И. Вернадского*, Серия «Филология. Социальные Коммуникации», Том. 25 (64), № 3, ч. 1., 120-124.
- СЕЙТЯГЪЯЕВА, Тамила Решатовна (2014). “Алим Азамат Оглу в Романе Ю. Болата «Алим» и в Романе Н. А. Попова «Алим-Крымский

Рзбойник», *Ученые Записки Таврического Национального Университета им. В. И. Вернадского*, «Серия Филология. Социальные Коммуникации», Том. 27 (66), № 3, 444-449.

SLUÇANKO, Boris (1989). "Alim Aydamak ve Ayvazovski", Çev. Tuncay Kalkay. *Emel*, S. 174, 33-35.

VELİYEV, Ablaziz. "Alimnen Qırım Boylap 30 Kün", <http://ilmiyqirim.blogspot.com.tr/2014/05/alimnen-qrm-boylap-30-kun.html#more>, 1.12.2014.